

APUNTS HISTÒRICS DE VILALBA DELS ARCS

Anton Monner

I. L'Arxiu parroquial: un tresor de Vilalba

A les darreries de la dècada dels 60 vaig començar a investigar el que a principis del 70 s'havia de convertir en el primer llibre publicat: *Toponímia de Gandesa i el seu terme municipal*. Vaig coincidir amb Mn. Miquel Romero rector de

Gandesa, acabat d'arribar de Vilalba dels Arcs, plegats i amb ajuda de tercers vam muntar la *Corresponsalia Terra Alta* i com a fruit d'aquella iniciativa vaig introduir-me en el món del periodisme portant a cap una tasca de donar a conèixer la nostra comarca arreu de Catalunya. Amb menys d'una dècada vaig publicar un milenar de cròniques, reportatges i articles, signats amb diferents pseudònims a *La Vanguardia*, *El Correo Catalán*, *Diario Español*, *Tele Exprés*, *Serra d'Or*, entre altres. Mn. Miquel Romero va deixar-me els pocs llibres que quedaven de l'arxiu parroquial de Gandesa després de la desfeta produïda per elements de la FAI, abans de la Guerra Civil, i d'allí vaig treure alguns topònims i noms de persona que em serviren per elaborar el llibre de toponímia esmentat. Allí vaig adonar-me que sortien topònims i fets històrics de Gandesa però també d'altres pobles de la comarca, entre ells Vilalba. Un cop revisats ells llibres de Gandesa, Mn. Miquel Romero em va adreçar a Mn. Francesc Ciuraneta, actual bisbe de Lleida, el seu successor a Vilalba, i el posterior rector, Mn. Ramon Gasulla, els quals van facilitar-me els llibres de l'arxiu parroquial de Vilalba per investigar topònims i dades d'interès pel llibre que elaborava de Gandesa. L'arxiu de Vilalba, malgrat faltar alguns exemplars, és enormement ric perquè els mal factors de la FAI no arribaren a trobar-los i així es van salvar de la barbàrie de ser cremats.

Dels llibres vilalbins hi vaig extreure infinitat de notes toponímiques de Vilalba, i dels pobles que l'envolten. Però també curiositats i fets històrics, i mil detalls que vaig anar arxivant i classificant com a base documental del que en

el futur seria un llibre més extens i documentat que el publicat de Gandesa i que va aparèixer en dos volums diferents: *Toponímia de Vilalba dels Arcs*, i *Curiositats i episodis de la Història de Vilalba*. Així doncs, gràcies al tresor cultural conservat a la rectoria de la parròquia de Sant Llorenç vaig aconseguir escriure aquests dos llibres, complementaris l'un de l'altre que avui per avui són la base històrica de Vilalba, fins que algun altre investigador el pugui millorar i complementar amb altres documents de la Corona d'Aragó o altres arxius.

Els llibres de l'arxiu de Vilalba els vaig llegir un a un durant setmanes, mesos i anys, recaptant-ne tot allò que interpretava com a interessant. I així dels topònims i llurs notes, copiades algunes parcialment, esmentat el llibre on apareix i la data de la seva redacció vaig poder anar lligant uns fets històrics vilalbins amb la història del país. Llegir, interpretar, anotar, classificar i historiar tot el que apareixia als llibres fou una tasca apassionant. Passava hores i hores fins la matinada que es feien curtes i cada cop que apareixia una nota important, el meu desig era descobrir-ne una altra per fruir de la seva riquesa.

La revisió de l'arxiu la vaig portar a cap amb la màxima cura possible dins d'algunes lògiques limitacions com la deficient conservació dels documents, l'embolicada cal·ligrafia o els diferents caràcters paleogràfics de cada moment i cada escriptor. Vaig haver de donar nom a cada llibre, vaig numerar les pàgines ja que algunes, fins i tot, no estaven ni relligades.

Els llibres de l'arxiu parroquial de Vilalba són un autèntic tresor de la cultura. Mereixerien que algun filantrop novament els investigui un a un, els classifiqui novament, els tradueixi i en passi cada document, de forma íntegra, a l'ordinador. És una feina que li pot portar 5 o 6 anys per acabar-la com mereix i, consegüentment, un pressupost complementari per fotocopiar-los un a un i, definitivament i a la vegada, ordenar-los cronològicament i guardar-los de la humitat, pols i insectes per conservar-los amb vitrines per la posteritat, com el tresor que són. És

quelcom que s'ha de portar a cap ja que allí, entre línies escrites pel rector, beneficiari o vicari de torn, hi és la història del poble, els lligams de sang de tots els vilalbins, els testaments esmentant les seves propietats i als fills o descendents que passaven, els matrimonis, els batejos, les comunions de setmana santa de tots els residents a la població amb el seu nom i cognom, afegint-hi el renom o mal nom per ben diferenciar-los, en tant que era una obligació ineludible controlada a un llibre expressament confeccionat. I entre aquestes anotacions, molts cops expressament i d'altres casualment, el sacerdot donava compte dels esdeveniments polítics, socials, moviments de tropes, execucions de mal factors o defensors de la terra, contraris al poder del moment, uns cops el castellà i altres el francès. Apareixen moltes notes de sociabilitat, d'on provenen les famílies, la seva professió, els seus càrrecs públics dins de la vila o fora si es tractava d'un personatge important. Els professionals constructors d'obres, picapedrers, calderers, teixidors, mestres d'escola, notaris, madrines, ferrers, fusters, dauradors, peletaries, entre altres. I aquests professionals eren els avantpassats dels actuals vilalbins. Es tracta de la base de dades de la història local i comarcal, però fonament, a la vegada, pels historiadors, investigadors i lingüistes d'àmbits superiors. Els meus llibres de Vilalba i Gandesa han servit per descobrir foscaïnes lingüístiques a investigadors tan prestigiosos com, per exemple, a Joan Coromines i queden esmentades en els seus diccionaris etimològics.

Cal advertir, però, que no vaig revisar tots els llibres existents a l'arxiu. Vaig agafar els que creia que podia extreure'n topònims i notes històriques. Però, a bon segur, si s'haguessin revisat tots n'hauria pogut trobar més coses i s'haurien pogut descobrir alguns períodes que, avui per avui, apareixen foscos dins de la història de Vilalba i bé altres topònims o noms de persona importants per ser classificats, estudiats i arxivats pel saber general.

Els llibres revisats foren els següents:

- 1r: «Capítols matrimonials i testaments dels anys 1434 al 1437»
- 2n: «Llibre de baptismes de l'any 1555»
- 3r: «Llibre de capítols matrimonials del 1564»
- 4t: «Llibre de l'almoïna»
- 5è: «Llibre dels cinc llibres: baptismes»
- 6è: «Llibre dels cinc llibres: (nota dels que moriren)»

7è: «Llibre dels cinc llibres: (nota dels que es casaren)»

8è: «Llibre dels cinc llibres: confirmacions»

9è: «Quinqui libri ab anno 1555: baptismes»

10è: «Llibre de confessar i combregar»

11è: «Llibre de testaments de l'any 1706»

12è: «Llibre de censals de l'any 1732 al 1796»

13è: «Llibre de censals: capítol IV»

14è: «Llibre de testaments de l'any 1736»

15è: «Llibre de testaments: capítol III»

16è: «Llibre de testaments de l'any 1795»

17è: «Llibre de testaments de l'any 1835»

i, 18è: «Llibre de censals del clero de Vilalba dels anys 1853 i 1854»

D'aquests 18 llibres vaig extreure 880 notes, molt poques copiades íntegrament i la majoria de forma parcial recollint només el que m'interessava pels meus estudis. Aquestes 880 notes estan reproduïdes amb l'ortografia original al llibre *Toponímia de Vilalba dels Arcs*.

Cal advertir que a qualsevol arxiu d'aquesta mena existeixen moltes llacunes cronològiques. Alguns rectors eren descuidats i no anotaven res, malgrat que se'ls obligava des del bisbat. Altres que només anotaven noms sense cap advertiment complementari i conseqüentment no vaig poder treure cap nota, ni topònim i llibres que durant els anys, guerres i interessos personals han desaparegut.

Caldria que l'Ajuntament, amb el vist i plau de la parròquia, cerqui els cabdals necessaris, de la Generalitat i altres administracions, per ordenar, classificar, microfilm, conservar i reproduir íntegrament els llibres parroquials per fer-los útils per la societat i mantenir la joia que representen per Vilalba, la comarca i per la historiografia catalana i romànica en general, amén de la cultura toponímica, onomàstica i d'altres que dins les seves fulles tenen emmagatzemades. Un cop hom disposi dels cabdals pressupostaris necessaris cal trobar l'investigador que desitgi i pugui, filantròpicament, portar a cap la ingent tasca, i per un altre costat conservar-los en vitrines adequades que bé podrien exposar-se en un museu.

KC